BƏXTİYARLIQ

İki əl örtdü gözlərimi.
Söndü işığı dünyanın.
Bu üfüqsüz,
bu sahilsiz,
bu dibsiz qaranlıqda
səni gördüm.
Əllərin dedi mənə:
gözlərinin gülüşünü,
dodaqlarının, qəlbinin
gülüşünü.
Əllərinin nəfəsi,
elə yumşaq, elə ilıqdı;
dedim: yəqin
gül üşümür.
Bir ömür qalsaydım belə
əllərinin bu nurlu qaranlığında;
ülfətinin sərxoş qurbanlığında.
Səslərdən uzaq.
Rənglərdən uzaq.
Əllərinin nəvazişindən başqa
hər cürə istəklərdən uzaq.
Mümkünlərdən, gərəklərdən uzaq.
Dünyadan uzaq.

may, 1966

And

AZƏRBAYCANLI DÖYÜŞÇÜLƏRƏ

Sizədir sözüm mənim, eloğlu, doğma qardaş!
Yaranan tarix üçün səhifədir bu savaş.
Sabah qışsız, boransız bir həyat qurulanda,
bu girdabın suları ayna tək durulanda,
qalib çıxan xalqların böyük təntənəsində
pərdə-pərdə qoy axsın sənin məğrur səsin də!
Ürəyi bölmək olmaz bu yaxın, uzaq, deyə.
Yurdu ayırmaq olmaz bu dərə, bu dağ, deyə
Bəlkə də Murovdağın daha yüksəkdir başı.
Çadırdağ dura bilməz Qoşqarımla yanaşı.
Ancaq alıb torpağı ovucunda qoxlasan,
Ana Vətən qoxusu yayılar dörd bir yana,
Kotana həsrət çəkir bu dərələr, bu dağlar,
Yazdır, calaq,gözləyir tez oyanmış budaqlar.
Qaranquşlar qayıdıb axtarır yuvasını.
Barıt iyi bürüyüb Krımın havasını.
Qızıl bir pələng kimi günəş yatır sulara.
Krım üfüqlərində açılmış qanlı yara.
Qafqaz bir xəzinədir, açarı Krımdadır;
Suyu, yeri, havası yoxlasan Krım dadır.
Məsəl var: kəssə əgər ovxarlanmış bir bıçaq
beş barmağın hansını, göynəyib ağrıyacaq.
Sənin evin var indi, öz dilin var, adın var,
anan, oğul-uşağın, sevimli arvadın var.
Azad torpaqlarında azad nəfəs almısan.
Sarı simli sazında öz mahnını çalmısan.
Əsrlərdən çıxarıb qızıl, nurlu səhərə
Şerini, sənətini göstərmisən ellərə.
Öz doğma balan kimi böyüdüb kolxozunu,

sən asfaltla silmisən yollarının tozunu.
Sevinmisən, gülmüsən hər yeni fabrikançın,
dağda məktəb açmısan yapıncılı çobançın.
Hamı hörmət bəsləyib cavanına, qarına,
ömrü keçmiş ananın ağ gümüş saçlarına.
İndi bir taun kimi ölümdən yol salaraq,
düşmən qarşıda durmuş əlində qanlı yaraq,
Məzarlığa döndərib elini, oylağını,
viran qoymaq istəyir məhsullu torpağını.
Qurudub bulaqları qan axıtmaq istəyir.
Şəhər küçələrində meyitdən dağ istəyir.
Bəşərin tarixindən silib sənin adını
rüsvay etmək istəyir qızını, arvadını...
İstəyir unudasan Vaqifin nəğməsini,
bulaq kimi çağlayan doğma dilin səsini.
O sənin torpağında istəyir olsun ağa,
çökdürüb dizi üstə səni quru torpağa.
Torpaq ki hər qarışı sulanmışdır tərinlə,
hər otu, hər ağacı bəslənmiş əllərinlə.
Vətən tapşırdı sənə azadlıq bayrağını,
Verdi məhəbbətini, dedi: məhv et yağını!
Vuruş ki, bu gün-sabah qalib gələndə yurdun
Hamı bilsin ki, sən də vətəni qoruyurdun!

Tayqıc, 194

BƏXTİYAR

Külək qarı səpələr, Bəxtiyar!
Ağ geyinib təpələr, Bəxtiyar!
Gecə qara, yol uzaq, qardaşım;
Göylər bulud, çöl-düz ağ, qardaşım.
Kaman çalan kimdir o, Bəxtiyar?
Küləkdi, ya simdir o, Bəxtiyar?
Hənirtini duydumu kəhərin?

Tüfənginə yapışdı əllərin.
Düşmən on bir, təkcə sən, nə zərər?
Tənlik işarəsidir güllələr!
Gənclik, həyat şirindir, qardaşım;
Vətən qat-qat şirindir, qardaşım.
Ellərimin balası, Bəxtiyar!
Qəlbi vətən qalası, Bəxtiyar!
Qurtarırsa əsgərin gülləsi,
silahıdır qəlbinin kin səsi.
Məhv etdin on yağını, qəhrəman!
Qan sızırdı sənin də yarandan.
Boğazını zəbitin gəmirdin.
İradə qüvvətinlə dəmirdin!
Qalib nəğmə səslənir, qardaşım!
Qalibiyyət nəğmədir, qardaşım!
Kaman çalan kimdir o, Bəxtiyar?
Küləkdi ya simdir o, Bəxtiyar?
Adın bu nəğmələrdə – nəqarət!
Dostlar gedir cəbhəyə, rahat yat!
Bax, qızarır üfüqlər, qardaşım!
Bizimdir günəş, zəfər, qardaşım!
Sən qorudun vətəni, Bəxtiyar!
Vətən unutmaz səni, Bəxtiyar!
Bundan sonra fəxr ilə analar
Körpəsinə ad qoyar: Bəxtiyar!

AND

And içirik bu dərəyə, bu dağa!
Əcdadımız can qoyduğu torpağa!
And içirik şəfəq rəngli bayrağa!
Ana vətən, sənə layiq olarıq.
Yağıları darmadağın salarıq.

Könüldəki sədaqətə and olsun!
Düz ilqara, məhəbbətə and olsun!
Bizim böyük həqiqətə and olsun!
Göy üzündə açanda biz qanadı,
Ərşə çıxar yağıların fəryadı.

And içirik azadlığın adına,
And içirik şirin ömrün dadına.
And içirik sənə, ana-qadına,
Ömrümüzü elə qurban verərik.
Gülə-gülə yolunda can verərik.

Anamızın saf südünə and olsun!
Alqışına, öyüdünə and olsun!
Zəfər adlı böyük günə and olsun!
Azadlığın bayrağını hər zaman
Azərbaycan qoruyacaq yağıdan!

1942

DÖRD YÜZ ON ALTI*

Mənim yaddaşımdan silinməmişdir
soyuq qış gecəsi, o qarlı ruzgar.
Gözlərimdən keçir indi də bir-bir
yaralanmış düzlər, yaralı yollar!..

Terek sahilləri, Don sahilləri,
Boz şinel, avtomat. Gözlərdə bir kin.
Dumandan sıyrılan o qış səhəri,
yadımdadır sənin qərbə getdiyin.

Yadımdadır atəş, alov içində
üzlərdə bir qəzəb, bir kin yanırdı.
Hər uçulmuş evin boz kərpicində
min intizar qalmış göz oyanırdı.

* *Dörd yüz on altı* – azərbaycanlılardan ibarət diviziyanın nömrəsidir.

Döşündə qan donmuş körpə balalar
bizi intiqama çağıran zaman,
yandırılmış kəndlər, viran obalar
qisas, qisas, deyib bağıran zaman.

Siz doğma ellərdən yola çıxdınız.
Zəfər bayrağınız yerə enmədi.
Düşmən səflərini vurub yıxdınız,
faşist səngərində binələnmədi.

Yağı qıvrılanda bir ilan kimi,
endi kəlləsindən sizin zərbəniz.
Tərlan yuvasını qoruyan kimi,
Qafqaz torpağını qorudunuz siz!

Qanlı döyüşlərin keçdiyi yerdə,
Hər qarış torpaqda izləriniz var.
Tarix vərəqləsin qoy pərdə-pərdə,
baş əyməz ölümə mərd yaşayanlar!

Faşizmin gözünə sancdınız bir ox.
Sarsıtdı zərbəniz lovğa düşməni.
Sizi salamlayır azad Taqanroq,
Bakının qardaşı, Çexov vətəni.

Hər faşist qan udar vahiməsindən
bundan sonra görsə bircə qaraltı.
Bağıracaq: odur, tanıyıram mən,
tufan kimi gəlir "Dörd yüz on altı".

Qıvrılanda yağı bir ilan kimi,
onu sərdi yerə sizin zərbəniz.
Tərlan yuvasını qoruyan kimi,
Qafqaz torpağını qorudunuz siz!

Bakı, 1943

PİLOT QARDAŞ

Pilot qardaş, şahinləri göy üzündə havalandır!
Bir tərəfi buzlu dəniz, bir tərəfi Savalandır
azad əllər bəslədiyi bu baharlı bağçaların,
insanlığın, səadətin ana yurdu – bu diyarın.
Qara bulud üfüqlərdə baş qaldırdı bizə sarı,
uçun göyə, ey yurdumun qızılqanad tərlanları!
Göydə vurun, yerdə vurun, yağılara yoxdur aman!
Sürünməsin bu torpaqda haçadilli şahmar ilan.
Elə vurun, yer titrəsin zərbənizdən yarpaq kimi.
Vurun, faşist bayquşları düşsün yerə papaq kimi.
Göydə yansın, yerdə yansın ölüm yayan yarasalar.
Faşistlərin kirli qanı daşa düşsə yara salar.
Elə vurun, yerə girsin, qalmasın bir əsər, nişan,
o canavar sürüsündən, yarasalar yuvasından.
Şığıyanda şimşək kimi şahinlərim qatar-qatar,
dünya görsün, bizdə necə oğul doğur mərd analar.

1941

İNTİQAM

Xəyalımın qanadında enginliyə yol açdım.
Gəzdim döyüş meydanını, cəbhələri dolaşdım.
O yerdə ki, sərin sular çağlayırdı dupduru,
evlər gördüm – külə dönmüş, çaylar gördüm qupquru.
Körpə gördüm – dodağından damla-damla qan sızır,
süngüsünə keçirmişdi onu faşist qansızı.
Qoca gördüm – əyilmişdi sinəsində ağ başı.
Bacı gördüm – diri-diri basdırılmış qardaşı.
Ana gördüm – bir gecədə qara saçı ağarmış.
Göyə sordum: yay günündə buluddan qar yağarmış?
Göylər dedi: bu qar deyil, cinayətin barıdır.
Zənn etmə ki, o gördüyün ömrü keçmiş qarıdır.

İyirmialtı bahar görmüş həyatında bu qadın,
saçlarını ağartmışdır qanlı əli cəlladın.
Bir cüt körpə balasını bir süngüyə taxdılar.
Atasını öldürdülər, komasını yıxdılar.
Tikə-tikə doğradılar yaralı qardaşını.
Ətəyinə tulladılar anasının başını.
Belə qara tarixi var o ağarmış saçların.
Bu sadə bir əməlidir insan yeyən acların.
Çox dolaşdım, çox şey gördüm vəhşilikdən nişana!
Rast gəlmədim o yerlərdə boyun əymiş insana.
Oğlu ölmüş mərd analar səngərlərdən səslənir.
Hər ürəkdə yağılara qəzəb və kin bəslənir.
Dağlar gördüm, dedim, bunlar söyləyin, nə dağıdır?
Dedilər ki, bir döyüşdə məhv edilmiş yağıdır.
Gecə sordum ulduzlardan nə qədərdir sayınız?
Dedilər ki, qızılqanad şahinləri sayınız.
Gündüz baxdım göy dənizə dedim: nə çox suyun var!
Dedi: məndən sərvətlidir yurdundakı buruqlar.
Daş-qayaya baxdım dedim: qranitin nə bərkdir!
Dedi: sənin tanklarından mənim daşım kövrəkdir.
İldırımdan sordum: nədir səsindəki bu qüvvət?
Dedi: məndə olaydı kaş topundakı o qüdrət!
Dedim: nədən rəngin belə qıpqızıldır, ey səhər?
Dedi: sovet bayrağından nur almışdır üfüqlər.
Yerə baxdım, göyə baxdım, dedim: zəfər bizimdir.
İnsanlığı güldürəcək nurlu səhər bizimdir!
Nifrətimiz dərya kimi sahilləri aşaraq,
qəzəbimiz sinəmizdə tufan kimi coşaraq,
Yurdumuzun qisasını yağılardan alarıq.
Axıtdığı hər qan üçün, ondan yüz qan alarıq.
Qan çilənmiş torpaqlarda gülər yenə ilk bahar.
İntiqamın alovunu onda görər yağılar!

1942

METAL QIRINTILARI TOPLAYIN

Axtarın künc-bucağı!
Axtarın hər padvalı!
Toplayın, təhvil verin
parça, qırıq metalı!
Kimi görsən başa sal:
ölkəni qorumaqçın,
gərəklidir hər metal!
Bu gün təhvil verirsən
parça-parça metalı,
sabah təyyarə olur,
o, gülləli, bombalı.
Düşmən acdır deyirlər,
onu gərək doyduraq!
Qarnına qurşun töküb,
ağzına da mis vuraq!
Qoy bir daha acmasın!
Qoy həddini aşmasın.
Deyək: – Faşist quduzu,
istəyirsən buyur, al!
Bizim Azərbaycanda
toplanmışdır bu metal.
Bir zaman bu qazandı,
indi şrapnel oldu.
Yağıları yandıran
alovlu bir sel oldu.
Evdar qadın, vətəndaş!
Sən də, pioner yoldaş!
Kimi görsən başa sal!
Məntəqəyə dalbadal
təhvil verilsin metal.
Bu gün təhvil verirsən
parça-parça metalı;
sabah təyyarə olur
o, gülləli, bombalı!

iyul, 1941

BABAMIN SƏHVİ

Babam saqqalı ağ,
qaşları qalın,
qarayanız, enli alın
bir kişiydi.
Namaz qılıb gündə beş rükət;
deyərdi: Nağalayın atasına rəhmət!
Bizdən saldat aparmadı.
Gavur olsa da,
behiştlik çəkilsin adı.
Mən o zaman uşaq idim.
Üç şeydən qorxardım:
cin, hind toyuğu, saldat.
Eşidəndə babamın duasını
düşünürdüm: nə yaxşı ki,
adamı saldat aparmırlar.
Nə yaxşı ki,
atamı saldat aparmırlar.
Ancaq...
Ağır oturdu bizə bu "mərhəmət".
Böyük Vətən davasında.
Daha yaxşı anladıq bunu;
Nikolayın bizə olan "qayğısını".
Çıxdıq amansız düşmənə qarşı;
əlimiz müasir silaha öyrənməmiş,
şüurumuz böyük davada naşı.
Yadıma bir köz kimi düşür
dərdli Krım.
Yadıma düşdü,
yetmiş tikəsini bir qutuya yığdığımız
qarayanız əsgərin
anasına yazdığı yarımçıq məktub,
onun ucu belə sınmamış
təzə karandaşı.
Yadıma düşdü
sərxoş bir kapralın

könlümə vurduğu şillə – yeldaşı!
Bəli, çox yaralandıq, öldük.
Gün oldu tut kimi töküldük.
Demirəm hamıdan artıq verdik qurbanı.
Ancaq, dənəylə sanamazlar insanı.
Bəzən məhv olan bir nəfər
sağ qalmış yüzə dəyər.
Xatırladım babamı,
çünki yaxşı öyrənsəydi
müasir silaha əlimiz;
daha az qurban verərdik,
daha artıq düşmən anası ağladardıq.
Axı çox yerdə
silahla yarılacaq cəbhəni
sinəmizlə yardıq.
Döyüşə bələd düşmən
bir yaylımda sərdi yerə
bölüyümüzün neçə səfini.
Qanımızla yumalı olduq
yazıq, sadəlövh babamın
tarixi səhvini.

1961

ŞAM

Pəncərəmin qabağında gecə dayanmış.
Ürəyimdə min bir arzu, həvəs oyanmış.
Mən cəbhədə, bir komada şeir yazıram.
Yanır saxsı parçasının üstündə bir şam.
Mum əriyir, gilə-gilə axır aşağı.
Şam ağlayır, həzin-həzin yaş axır,
Qaranlığı otağıma buraxma, şamım!
İşığınla dolu qalsın gecəm, axşamım.
Qızıl alov qanadında yuvamı parlat.

Pəncərəmdə əlvan səhər qoy açsın qanad.
Gecə qara, ölüm yaxın, həyat şirindir...
Bu qəlbimin təsəllisi şəfəqlərindir.
Gözlərimdə uzun-uzun gəzir bir xəyal:
keçən günlər, ilk məhəbbət, o hicran, vüsal,
buludlarda donub qalan qürub gövhəri,
göy dənizdə axşam doğan bir yay səhəri,
körpəm, evim, az ömrümün sadiq yoldaşı,
sinəm üstə damcılayan isti göz yaşı,
qoca ana gözlərində qalan bir sual,
o gözlərin lisanında keçən həsbhal,
dönüb baxıb, ayrıldığım vətən yolları,
o, boynumdan ayrılmayan körpə qolları.
Gözlərimdən ağır-ağır keçir səhnələr:
aydın gecə, buludlu göy, səadət, kədər...
hanı mənim şölə çəkən ağ şamım, hanı?
Ağır olar qaranlıqda onun hicranı.
Mən şerimi yaza-yaza bu zülmət gecə,
Köçüb getdi bu dünyadan şamım gizlicə.
Zəif duman titrəyərək getdi ötəri.
Pəncərəmə qońdu şəfəq göyərçinləri.
Soruşuram, hanı şamım? Şerim səslənir:
oxu mənim hər sətrimi, sözümü bir-bir
Duyacaqsan ölən şamın hərarətini!
Təmənnasız keçən ömrün sədaqətini.
Mən xəyala dalıb dedim: eşq olsun şama!
Qaranlığı buraxmadı mənim yuvama.
Şöləsində şeir yazdım, açdım qəlbimi.
Nə olardı, ömrüm keçsə bu ağ şam kimi!..

Krım, 1942

KRIM

Mən sənin torpağını gəzmişəm qarış-qarış...
Ayağım yollarında qat-qat qabar bağlamış.
Görmüşəm Simeizin, Yaltanın baharını,
dənizdə dalğaların göy durna qatarını.
Sinəndə dincəlmişəm dost kimi, qonaq kimi.
Sən düşmənlər əlində qalanda dustaq kimi
qəlbimin ağrısından gecələr yatmamışam.
Əynimdə bir boz şinel, qabağımda qırıq şam.
Dinləyib xısın-xısın ürəyimin səsini
Yazmışam yaxın günün zəfər təranəsini.
Soyuq, qarlı yanvarın sazaqlı səhərində,
Kerçin, Feodosiyanın qanlı sahillərində,
səni qurtarmaq üçün ömrünü qurban verən,
müqəddəs torpağında "Vətən!" deyib, can verən
igidlərin ölməyən dastanını görmüşəm.
Daşında qardaşımın al-qanını görmüşəm.
Aylar, illər boyunca çəkərək həsrətini,
hicranda saxlamışam sənin məhəbbətini.
Bu gün zəfər topları deyir azaddır Krım.
Sevincdən istəyirəm durub mən də hayqırım,
o top gurultusuna qatım mən də səsimi,
anasına qovuşan həsrətli oğul kimi.
Xəyalımda canlanır Sevastopol suları...
Bir qızıl bayraq kimi alov qalxır yuxarı,
Zəfər bayraqlarımız əyilir sahillərə.
Qalibiyyət səsinə səs verir hər dağ, dərə...
Gözəl Krım, dost Krım, əziz, mehriban Krım!
Düşmənin pəncəsində məğlub olmayan Krım!
Neçə-neçə övladın həsrətinə yanırsan.
Daş olsaydın ərirdin, torpaqsan dayanırsan.

*1945-1961**

* Bu şerin altında bir-birindən 16 il aralı iki tarixin olmasının səbəbi odur ki, şerə sonralar əlavə olunmuş son iki misra Krım-tatar xalqının sürgününə işarə edir.

SƏNİN AD GÜNÜN

Anara

Ev... süfrənin başında oturmuş qohum-tanış;
Hamı deyir: – A bala, sevin, oyna, gül, danış!
Sənin gözün qapıda, qulaqların səsdədir.
Qəlbin quştək çırpınır, elə bil qəfəsdədir.
Bax, gəldi yoldaşların, əllərində hədiyyə.
Sən kimi gözləyirsən, indi gələcək deyə.
Nədir gözlərindəki o həsrət, o intizar?
Neçin gül tək açılmır gülüşünlə dodaqlar?
Divardakı nədir o, uzun-uzun baxdığın?
Gəl, qəlbimin parçası, dur gəl sinəmə sığın!
Sən məni axtarırsan, mən uzaqda deyiləm.
Doğrudur ki, yanında bir otaqda deyiləm;
ancaq yoxla hər yeri, şerimi, məktubumu, –
gör səndən ayrı keçən bir dəqiqəm oldumu!
Gözünü çək qapıdan, sevin, oyna, gül, danış!
Körpə qəlbin duyğusu dünyada aldanmamış.
İndi məni gözləmə, gözünü yora-yora;
gələcəyəm indi yox, bəlkə də çox-çox sonra...
Sən orda həsrət çəkib məni gözləyən zaman,
qoruyuram ömrünü burda mən yağılardan.

Krım, 1942

İŞIQLAR YANDI

Qızım Fidana

Günəş çoxdan üfüqlərdən rəngini çəkdi;
Göy üzündə ağ ulduzlar çiçək-çiçəkdi.
Kimsə, birdən evimizdə işıq yandırdı,
Elə bil ki, yuvasında quş oyandırdı.

Sənin məsum gözlərində dərin bir maraq,
Tez diksinib gülümsədin, dedin: "Ata, bax!
Evimizdə işıq yandı, nə göyçək oldu!.."
Sonra birdən gözlərinin şəfəqi soldu;
Bir təşvişlə qaşlarını düyünləyərək,
Ətrafına göz gəzdirdin, sən ürkək-ürkək.
O bayaqkı sevincindən qalmadı əsər,
Gözlərində qorxu vardı, üzündə kədər.
Evə baxdın, mənə baxdın, işığa baxdın,
Həyəcanından az qala ki, ağlayacaqdın.
Dedin: "Tez ol, işıq çıxdı, ört pəncərəni,
Yoxsa gəlib əsgər əmi aparar səni!
Bilmirsənmi işıq çıxsa, görərlər bizi,
Bomba atıb sındırarlar pəncərəmizi".

Mən qıvırcıq saçlarını sığallayaraq,
Dedim: "Mənim körpə balam, nədir bu maraq?
Tut əlimdən, nazlı qızım, gəl eyvana çıx!
Gözlərində gəzən kölgə çəkilsin artıq.

Bax, çıraqban küçələrə, nə çox işıq var!
Göy üzündən çəkilmişdir qara buludlar.
Qoy pəncərə açıq qalsın, bol olsun işıq...
Qaranlığın pəncəsindən onu almışıq!"

1945

İtkilər

İKİ DƏFƏ ÖLDÜRÜLMÜŞ HAMLET

(H.Ərəblinskinin əziz xatirəsinə)

Danimarka prinsi
nələr gördü,
nələr çəkdi.
Xəyanət, riya,
şəhvət düşkünlüyü.
Ümid, sevinc beşgünlüyü.
Yazıq sənə, Hamlet,
yazıq, qəmli filosof!
Bir dəfə öldürdülər səni
uzaq-uzaq keçmişdə.
Bir də böyük aktyorla
bir gündə;
sirri açılmayan
günah üstündə.

Buzovna, avqust, 1972

SƏHİFƏLƏRİN YADDAŞINDAN

A.Faruqa

Bu kitabı sən vermişdin.
Üstündə
"Dostum nöqtə, nöqtə" yazı.
Sonra, sonra oldu
sənə atılan acı sözlərin,
insafsız sözlərin,
tikanlı sözlərin
tolamazı.